

Rıfat N. BALI

BİR YAHUDİ DAYANIŞMA VE YARDIMLAŞMA KURUMU:
B'NAI B'RITH XI. BÖLGE BÜYÜK LOCASI
TARİHÇESİ VE YAYIN ORGANI HAMENORA
DERGİSİ

Bu topraklarda yaşayan gayr-i müslim Cemaatlerin ve/veya Cemaatlere ait kurumların yayımları pek incelemeye konu olmamış, Yahudi Cemaati ile ilgili yayımları konu edinen araştırmalar ise,

- Selim Kaneti, La Presse en Ladino Sous la Republique en Turquie, sh. 9-27, Türkiye'de Yabancı Dilde Basın, (İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1985)
- Paul Dumont, Un Organe Sioniste en Turquie La Nation (1919-1920), sh. 189-225, Türkiye'de Yabancı Dilde Basın, (İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1985)
- Aryeh Shmuelevitz, Two Hebrew Language Weeklies in Turkey: An Appeal to Revive

Concept of a National Culture, sh. 109-127, Türkiye'de Yabancı Dilde Basın, (İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1985)

- Nesim Benbanaste, Örneklerle Türk Musevi Basınının Tarihçesi (İstanbul 1988)

- Jacob M. Landau, Comments on the Jewish Press in Istanbul - The Hebrew Weekly Hamevasser (1909-1911), Presse Turque et Presse de Turquie, Acte de Colloques d'Istanbul, sh. 43-51 (İstanbul 1992, İsis Yayıncılık Ltd.)

- Selim Kaneti, La Disparition du Dernier Quotidien de Langue Française a Istanbul: Le Journal d'Orient, Presse Turque et Presse de Turquie, Acte de Colloques d'Istanbul, sh. 65-69 (İstanbul 1992, İsis Yayıncılık Ltd.)

incelemeleri ile kısıtlı kalmış olup, İsrail'de İbrani dilinde yayımlanmış olan Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye'deki Yahudi basını ve basımcılığını inceleyen kitap ve makaleler de maalesef bugüne kadar dilimize kazandırılmamışlardır.⁽¹⁾

Bu makalede 1911-1938 yıllarında Türkiye'de faaliyet göstermiş olup ülkemizde az ve/veya yanlış tanınmış bir kurum ile bu kurumun yayın organı olup İstanbul'da yayımlanmış ve neredeyse sadece Yahudi Cemaati üyelerince okunmuş dolayısı ile de Türkiye'de hiç tanınmamış bir dergi olan Hamenora incelenecektir.⁽²⁾ Derginin içeriğini ve yayımlanma amacını anlamak için yayın organı olduğu B'nai B'rith XI. Bölge Büyük Locası'nı tanımak gerekli olduğunda bu makaleye önce bu Loca'nın kuruluşu ve tarihçesinin verilmesi ile başlanılacaktır.

B'NAI B'RITH XI. BÖLGE BÜYÜK LOCASI'NIN TARİHÇESİ

B'nai B'rith örgütü Türkiye'de genellikle Béné-Berit olarak yazılış ve okunuşu ile anılır. Béné-Berit "Ahit Oğulları" anlamına gelen dünyanın en büyük ve geniş Yahudi hizmet örgütü olup 45 ülkede loca ve bölümleri vardır. 1970 itibarı ile tüm dünyadaki toplam üye sayısı 500.000 Yahudi erkek, kadın ve gencidir. Erkek üye sayısı 210.000 olup, 1700 kadar erkek locası mevcut olup, bunların %25'i örgütün genel merkezinin bulunduğu Kuzey Amerika kıtasının dışındadır. Örgütün Amerika'daki toplam bütçesi 13 milyon Dolar'ın üzerindedir. Örgütün programı Yahudileri ilgilendiren tüm sorunları kapsar ve birçok program da Yahudilerin yurttaşı oldukları ülkelerin toplumlarını da ilgilendirir.

Amerika'ya göçmüş ve Amerikan vatandaşı olmuş Yahudilerin kendilerini Amerikan vatandaşı hissetmelerinin bir sonucu olarak Amerika'da kurulu Mason localarına üye olmak için yaptıkları başvurular Yahudi olmaları nedeniyle bu Localar tarafından red edilince, bir yandan Yahudiler için Mason locasına benzer faaliyet gösterecek başka bir örgütün kurulması, diğer yandan ise dağıntık, bölünmüş ve hizipleşmiş Amerikan Yahudileri'nin dini konulara değinmeden birlikliklerinin sağlanabilmesi amacı ile B'nai B'rith örgütü 13 Ekim 1843 tarihinde oniki Alman asıllı Amerikan tarafından New York'ta kuruldu. B'nai B'rith'in simgesi Menorah'tır.⁽³⁾

B'nai B'rith'in amaçları kuruluş yasasında şöyle belirtilmiştir:

(1) Örneğin Abraham Yaari'nin Hebrew Printing in Constantinople, 1967 (İstanbul'da İbrani Basımcılığı)

(2) Arşivlerinde bulunan Hamenora dergi koleksiyonu ile B'nai B'rith XI. Bölge Büyük Locası'nın diğer yayınlarını cömertçe istifademe sunup bu makalenin oluşmasını mümkün kılan Beyoğlu Kitapçılık Ltd. Şti. ve yöneticileri Uğur Güracar ve E. Nedret İşli'ye candan teşekkür ederim.

(3) Yahudi dininin önemli bir simgesi olup, "yedi kollu şamdan" anlamına gelen İbranice sözcük.

HAMENORA

המנרה

Organe périodique des Béné Bérith du District d'Orient No. 11

RÉDACTION & ADMINISTRATION

CONSTANTINOPLE, PÉRA, RUE MINARET, No. 11

TÉLÉPHONE: PÉRA 2043

Prix de l'Abonnement annuel:

Payable semestriellement par anticipation

DISTRICT XI

Ltqs. 2 ½

AUTRES DISTRICTS

Dollars 2

CONSTANTINOPLE

- İnsanlığın ve Yahudiliğin en yüksek çıkarlarını yerine getirmek için Yahudi dinine mensup bireylerin birlik ve beraberliklerini sağlamak,

- Yahudi dinine mensup kişilerin ahlâki ve düşün niteliklerini geliştirmek ve yüceltmek,

- En saf şekli ile yardımseverlik, onur ve vatanseverlik ilkelerini aşlamak,

- Bilim ve sanatı desteklemek,

- Fakir olup yardım gereksinimi içinde olan Yahudilere yardım etmek,

- Hastalara yardım etmek ve bakımlarını sağlamak,

- Dul ve yetimlere en geniş insanlık ilkeleri içinde yardım etmek.

19. ve 20. yüzyıllarda sosyal yardım ve yardımseverliğin egemen olduğu programlar ile bu amaçlara ulaşılmaya çalışıldı. Örneğin, 1865'te Filistin'de meydana gelen kole-
ra salgını hastalarına önemli yardımda bulundu. 1871'de Şikago yangınından zarar görenlere yardım yapıldı. 1881 yılından sonra Doğu Avrupa Yahudileri Amerika'ya kitle halinde göç etmeye başladıklarında, Amerikan yaşamına ayak uydurabilmeleri için bu göçmenlere yönelik sınıflar, meslek okulları ve yardım programları uygulamaya konuldu. 1897'de B'nai B'rith Kadınlar Kolu kuruldu. 1968'de B'nai B'rith Kadınlar Kolu'nun 22 ülkede 1000 locası olup, 135.000 üyesi vardı. Locaların %90'ını Kuzey Amerika'da idi. I. Dünya Savaşı'ndan önce Amerika'da

Yahudi karşıtı ve ayrımcı akımların güçlenip yaygınlaşmaları üzerine⁽⁴⁾ amacı dinler arası işbirliği ve anlayışın geliştirilmesi, ırklar arası ilişkilerin iyileşmesi ve gelişmesi ve her şeyden önce Yahudilerin haklarını ve toplumsal konumlarını korumak ve savunmak olan, kısaca ADL diye söz edilen ve B'nai B'rith'e bağlı olarak çalışan Anti Defamation League (İftiraya Karşı Koyma Birliği) örgütü kuruldu.⁽⁵⁾

Uluslararası alanda da etkin olan B'nai B'rith'in Batı Avrupa'daki ilk bölge şubesi 1882 yılında kurulan Deutsche Reichs-Loge of B'nai B'rith⁽⁶⁾ idi. Bu loca üç Berlin'li Yahudi'nin yükselmekte olan yahudi karşıtı akımlardan öğrenerek Berlin Mason locasından istifa etmeleri ile kuruldu.

Uluslararası alanda kurulan diğer localar şunlardı:⁽⁷⁾

Bölge No. 9	Bükreş, Romanya	1888
10	Prag, Çekoslovakya	1895
11	Constantinople, Yakın Doğu için	1911
12	Viyana, Avusturya	1920 ⁽⁸⁾
13	Krakova, Polonya	1924
14	Kudüs, Filistin	1924
15	Londra, İngiltere, ve, İrlanda	1925

Béné-Berith'in XI'inci Bölge Locası'nın kuruluşu 8 Mayıs 1911 tarihinde, daha sonra uzun bir süre kurumun başkanlığını yürütecek olan, Joseph Niego'nun evinde yapılan bir toplantıda kararlaştırıldı. Bu Loca'nın

(4) Örneğin Henry Ford'un "Dearborn Independent" yayını ve "The International Jew" kitabı (dilimize çevrilmiş ve "Beynelmilel Yahudi" adı altında birçok kez yayımlanmıştır), Klu Klux Klan ve propagandaları, Yahudilere karşı otellerde ve sosyal kulüplerde uygulanan ayrımcılık bunların birkaç örneğidir.

(5) Encyclopedia Judaica, C.4, B'nai B'rith maddesi.

(6) Deborah Dash Moore, B'nai B'rith and the Challenge of Ethnic Leadership, SUNY Press, 1981, sh.39 Joseph Niego, Allocutions et Conferences, İstanbul 1933 sh. 473'te bu tarihi 1885 olarak veriyor.

(7) Joseph Niego, a.g.e., sh.473.

(8) Deborah Dash Moore, a.g.e. sh.40'da bu tarihi 1895 olarak veriyor.

(9) Joseph Niego, a.g.e., sh.30 ve Bulletin de la Grande Loge de District XI et de la Loge de Constantinople, no. 678, Fevrier 1911-1913, sh. 10.

(10) Bulletin, 1911-1913, sh. 22.

kurulması Berlin'de yaşayan ve kurumun İcra Komitesi üyesi olan Siegmund Bergel'in teklifi üzerine olmuş ve onursal başkanlığa S. Bergel getirilmiştir.⁽⁹⁾ Bergel daha önce Doğu Yahudilerinin yaşadıkları bölgelerde yerel locaların kurulmasına da önyak olmuştu. XI. Bölge Büyük Locası kendisine bağlı localardan maddi yardımlar almış, örneğin kuruluş yılı olan 1911 yılı için bu 2.437,50 Fransız Frangı olmuştur.⁽¹⁰⁾ XI. Bölge Büyük Locası'nın 1911-1933 dönemi başkanı Joseph Niego olmuştur.⁽¹¹⁾ Joseph Niego, (1863-1950) Alliance Israelite Universelle'in⁽¹²⁾ (kısaca AIU), kurmuş olduğu Edirne ve İstanbul'daki Galata okullarında eğitim gördü 1876 Rus-Osmanlı savaşı sırasında Edirne'yi terk edip İstanbul'a geldi ve iki yıl burada yaşadı. Daha sonra Paris'te Ecole Normale Orientale'da (Doğu Yahudileri için Öğretmen Okulu) öğrenimine devam etti. AIU'nun Filistin'deki Mikveh Israel tarım işletmesi için bir uzman tarımcıya gereksinme olunca, Alliance'ın eğitim desteği ile 3-5 yıl eğitim görmek üzere Fransa'nın Montpellier kentindeki Ecole Nationale d'Agriculture (Milli Tarım Okulu) gönderildi. Okuldan tarım mühendisi olarak mezun

olduktan sonra, 1899'dan itibaren 18 yıl boyunca Filistin'de Mikveh Israel tarım işletmesinin müdür yardımcısı, 20 yıl boyunca da Jewish Colonization Association, (kısaca JCA), (Yahudi Müstemleke Ortaklığı)⁽¹³⁾ müfettişi oldu. JCA'nın Yakın Doğu, Avrupa ülkeleri ve Filistin'deki tarım merkezlerini denetledi. JCA'nın merkezi İstanbul'da olmasına rağmen, Anadolu'da tarım araştırmalarında çok faal idi. 1923'te A.J.J.D.C.⁽¹⁴⁾'nin yardımı ile kurulan ve kuruluşunda B'nai B'rith ve Yahudi Cemaatlerinin de yer aldığı Caisse des Petits Prets (Küçük İstikrazat Sandığı)nın yöneticisi oldu.⁽¹⁵⁾

Locaların kuruluş tarihlerinin düzenli bir şekilde birbirlerini takip etmeleri ve nihayet 8 Mayıs 1911 tarihinde de XI. Bölge Büyük Locası'nın kurulması S. Bergel'in Doğu Yahudileri'nin bulunduğu yerleşim alanlarında Loca faaliyetleri geliştirmek için uzun bir yolculuk yaptığına işaret etmektedir. Yıllar içinde S. Bergel'in temellerini atmış olduğu Localar çoğalmış ve 1933 yılında bunların sayısı 34'e erişmiş olup bunların listesi aşağıdadır.

(11) Joseph Niego, a.g.e., s.33-34.

(12) Evrensel Yahudi Birliği anlamına gelen bir Fransız kuruluş. Ortadoğu Yahudilerinin kültür eğitim ve mesleki düzeylerini yükseltmeye yönelik Fransız dilinde eğitim yapan bir dizi okul tesis etti.

(13) Baron Maurice de Hirsch tarafından 1891 yılında kurulmuş olan ve iktisadi açıdan kötü durumda olan ve/veya iktisadi açıdan az gelişmiş ülkelerde yaşayan Yahudilerin göç edip üretici bir konuma geçmelerini sağlamak amacı ile kurulmuş bir ortaklıktı. 1891 yılında İzmir civarında bir tarım eğitim merkezi için arazi satın almış ve 1902 yılında 3000 hektarlık bu alanda Or Yehuda'yı kurmuştur. (Bu konuda bkz. Siren Bora Or Yehuda, Şalom Gazetesi, 27.5.1992 ve Siren Bora Or Yehuda Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 1993, C.1, sayı 3, sh. 387-400) Muhtelif güçlükler nedeniyle 1926'da kapatılmıştır. JCA 20. yy. başında Anadolu'da bir grup göçmen Romanyalı Yahudi'ye yardım etti. 1910'da İstanbul'da bir göçmen bürosu açtı. JCA Anadolu ve Trakya'da toprak satın alıp tarım yerleşim merkezi kurup birkaç yüz ailenin geçimini sağlamıştır. I. Dünya Savaşı sırasında yerleşimciler buraları terk etmek zorunda kaldıklarından 1928'de koloniler tasfiye edildi.

(14) American Jewish Joint Distribution Committee. (Amerika Yahudiliği'nin Birleşik Dağıtım Komitesi). 27 Kasım 1914'te Amerika'da yerleşik, varlıklı Alman Yahudileri tarafından savaştan zarar gören Yahudilere yardım amacı ile kurulmuş bir örgüttür. AJJDC Amerikan yasaları çerçevesinde faaliyet gösteren ve dünyanın neresinde olursa olsun muhtaç durumda olan tüm Yahudilere yardım götüren bir sivil toplum örgütüdür.

(15) Joseph Niego, a.g.e., sh. 11-12.

Loca Adı	Kent/ Ülke	Loca'nın Numarası	Kuruluş Tarihi	Loca'nın XI'inci Bölge Büyük Loca'sından ayrılma tarihi ve kurulan yeni Bölge Locası'nın numarası
Maimonide	Kahire, Mısır	366	16.01.1887	1933-16
Yeruşalayim	Kudüs, Filistin	379	26.05.1868	1914-14
Shaar Sion	Yafa, Filistin	402	Adar 1890 ⁽¹⁶⁾	1914-14
Galil	Safed, Filistin	418	20 İyar 1882 ⁽¹⁷⁾	1914-14
Mizpah	Filipopoli, Bulg.	476 ⁽¹⁸⁾	Eylül 1897	1933-17
Geula	Slivno, "	558	19.11.1902	1933-17
Ezra	Varna, "	633	25.04.1907	1933-17
Carmel	Sofya, "	674	9.02.1911	1933-17
Sarbia	Belgrad, Yugos	676	6.02.1911	?-18
Acharon ⁽¹⁹⁾	Edirne, Osmanlı İ.	677	14.02.1911 ⁽²⁰⁾	
Constantinople	İstanbul, "	678	26.02.1911 ⁽²¹⁾	
Salonica	Selanik, "	679	7.03.1911	
Smyrna	İzmir, Osmanlı İ.	680	14.03.1911	
Eliahu Annavi	İskenderiye, Mısır	681	27.03.1911	1933-16
Cairo	Kahire, "	687	1.04.1911	1933-16
Adolf Kraus	Zikron Yaakov, Fil.	689	20.04.1911	1914-14
Arzé Halevanon	Beyrut, Suriye	691	30.04.1911	
Siegmund Bergel	Ruşçuk, Bulg.	692 ⁽²²⁾	Ocak 1912	1933-17
Mişkan	Burgaz, "	699 ⁽²³⁾	21.04.1912	1933-17
İbn Ezra	Rodos, İtalya	744	6.10.1913	
Techoua	Yanbol, Bulg.	751	28.05.1914	1933-17
Tehiya	Vidin, "	861	8.05.1921	1933-17
Ohel Moché	Tanta, Mısır	876	5.02.1921	1933-16
Maghen David	Mansure, "	968	10.06.1923	1933-16
Ribi Akiva	Tiberiye, Filistin	969	4.10.1922	1914-14
Hacarmel	Hayfa, "	980	-	1914-14
Israel	Süveyş, Mısır	990	24.02.1924	1933-16
Adolphe Crémieux	Şam, Suriye	991	24.03.1924	
Yeshurum	Halep, "	992	22.03.1924	
Philon	Atina, Yunanistan	993	12.03.1924	
Eliezer Ben Yehuda	Tatar-Pazarçık, Bulg.	1008	8.02.1925	1933-7
Zagreb	Zagreb, Yugos.	1090	21.11.1927	?
Matatiau	Hasköy, Bulg.	1115	Mayıs 1929	1933-17
Saraybosna	Saraybosna, Yug.	1141	Ocak 1933	?

(16) Tahminen şubat 1890.

(17) Tahminen Nisan 1882.

(18) Hamenora dergisinin Mayıs 1927 sayısında 466 olarak gözüktüyor.

(19) Bulletin 1911-1913, sh. 10'da Loca'nın adı Ottoman olarak gözüktür.

(20) Bu Loca'nın kuruluşu hakkında üç değişik tarih vardır. 26 Şubat 1911 (Bulletin, a.g.e., sh. 10 ve J. Niego, a.g.e., sh. 30), 11 Şubat 1911 (J. Niego, a.g.e., sh. 96) ve 20 Şubat 1911 (Bulletin, a.g.e., sh. 105)

(21) Hamenora dergisinin Mayıs-Haziran 1927 sayısında 21.02.1911 olarak gözüktüyor.

(22) Hamenora dergisinin Haziran 1927 sayısında 699 olarak gözüktüyor.

(23) Hamenora dergisinin Haziran 1927 sayısında 692 olarak gözüktüyor.

Transports internationaux, Maritimes et Terrestres

MORENO ALGRANTI

MAISON FONDÉE En 1890
6-8 Sirkédji Yeni Han, STAMBOUL

AGENCE MARITIME
D'ASSURANCES GÉNÉRALES
AGENCE EN DOUANE
ENTRÊPÔTS DE TRANSIT
DÉPÔTS A SİRKEĞJİ

Adresse Télégraphique: MORENO-Constantinople
Téléphones: STAMBOUL 2023-2024

**SOCIÉTÉ INTERNATIONALE DE TRANSPORTS
DU LEVANT**

Transports internationaux à forfait par terre, mer et aéro-maritimes
Agence du Simplon-Orient-Express
Service des Messageries
Service spécial de groupage — dédouanement
camionnage & consignation
Entrepôts de transit et libres-Gare de Sirkédji

SIEGE SOCIAL:
CONSTANTINOPLE, MEHMET HAN, N° 5 & 8

Adresse Télégraphique: TRANSELEVANT
Branche: Stamboul 13 169
Téléphones: Sirkédji, Gare des Chemins de Fer Orientaux: Stamboul N° 202
Eskişehir, Transit: 1210

CAISSE DE PETITS PRÊTS

DE CONSTANTINOPLE

SOCIÉTÉ ANONYME TURQUE

CAISSE DE PRÊTS ET ÉPARGNE

GALATA, SAINT PIERRE HAN

Montant maximum des prêts jusqu'à 500 Liras.

La Caisse accepte des dépôts à terme et à vue à des conditions avantageuses

Ancak zaman içinde bunlardan bir bölümü İstanbul'daki XI. Bölge Büyük Locası'ndan koparak kendi bağımsız Bölge Büyük Locaları'nı kurmuşlardır.(24)

XI. Bölge Büyük Locası bu şekilde Osmanlı İmparatorluğu, Bulgaristan, Yugoslavya, Rodos, Mısır ve Suriye localarını kapsıyordu.(25)

(24) Joseph Niego, a.g.e., sh. 30-31 ve 73.

(25) Joseph Niego, a.g.e., sh. 475.

(26) Joseph Niego, a.g.e., sh.74.

(27) Joseph Niego, a.g.e., sh. 100-101

(28) Joseph Niego, a.g.e., sh.153.

(29) Dr. Avner Levy, Toledot a Yehudim be Republika a Turkit (Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudilerin Tarihine Giriş - Hukuki ve Politik Durumları) kitabında B'nai B'rith'in 1923 yılında 300.- Lira katkıda bulunduğunu ancak girişimin akim kaldığından söz ediyor.

(30) Bulletin 1924-1929, sh. 117'de kütüphanenin 7000 ciltlik olduğu bildiriliyordu.

(31) Bu yazıda adı geçen Siegmund Bergel adına kurulmuştur.

(32) Bu fonla yardıma muhtaç ailelere, bireylere ve seyyar satıcılara yardımlarda bulunulmuştur.

1933 yılında sayıları iki olan Yugoslavya localarının XI. Bölge'den ayrılıp XVIII. Bölge'yi kurmaları bekleniyordu. Suriye'deki üç loca ise Paris'te bir bölge locası kurulduğu takdirde oraya bağlı olmayı istediklerini belirtmişlerdi.(26) Bu durumda 1933 yılında İstanbul'daki XI. Bölge'ye sadece Constantinople-İzmir-Edirne ve Yunanistan locaları bağlıydı.

Bu localar arasında bizi özellikle ilgilendirenler Constantinople, Edirne ve İzmir Localarıdır. 678 sayılı Constantinople Locası'nın 1911-1933 dönemi çalışmalarının özeti şöyle sıralanabilir:(27)

- Cemaat sorunları üzerinde tartışmalar,
- İstanbul'un tüm Yahudi okullarındaki fakir öğrencilere (yaklaşık 1200) evlerinde bulamadıkları sıcak bir çorabayı ikram etme(28)
- Yahudi doktorların kurmuş olduğu dispensere yardım,
- Hamenora dergisinin yayımlanmasına katkı,
- Yahudi nüfusu ile ilgili bir istatistiki araştırmaya katkı,(29)
- Yahudi lisesinden Türk ve İbrani dili dallarındaki yapıtlar için ödül vermesi,
- Bir iş bulma ve yerleştirme bürosunun kurulması
- Büyük bir kütüphanenin kurulması,(30)
- Kültür etkinlikleri (sohbet, tartışma, konferans ve konserler),
- "Bergel"(31) adı altında Loca'ya mensup olmayan Yahudilere hizmet edecek bir yardım fonu kurulması.(32)

- Çorlu, Çanakkale ve Gelibolu depremlerinden zarar gören Yahudilere yardım (1905)
- Balat yangınından zarar gören Yahudilere yardım (1911)
- Balat'ta bir "Gan Yeladim"⁽³³⁾ kurulması (1912)
- Fas'ta zarar gören Yahudilere yardım etme (1912)
- Dilencilik ve beyaz kadın ticaretinin önlenmesi için komisyonların kurulması (1912)
- Balkan savaşından zarar görmüş Yahudi göçmenlere yardım (1912)
- Selanik Yahudileri'ne yardım için Almanya ve ABD nezdinde girişimler (1912)
- Yahudi Doktorlar Birliği'nin kuruluşu (1915)
- Yahudi Hemşireler Birliği'nin kuruluşu (1915)
- Hasköy ve Dağhamam yangınlarından zarar gören Yahudilere yardım (1915)⁽³⁴⁾
- Yahudilerin Hristiyan ve Misyoner okullarına gitmelerini ve Yahudiliklerini unutmalarını önlemek amacı ile Midraş Yabne Yahudi Lisesi'nin kurulması⁽³⁵⁾ 1916⁽³⁶⁾
- Düşünsel ve ahlaki nitelikleri açısından en nitelikli Yahudi genç kıza "Jane Elkus"⁽³⁷⁾ erdem ödülü verilmesi (1916)
- 1.Dünya Savaşı'ndan zarar görenlere yardım için Türkiye Hahambaşılığı nezdin-

- de ve B'nai B'rith ile Amerika Büyükelçisi Abraham Elkus'un himayelerinde kurulan "Commission Centrale de Secours aux Eprouvés de la Guerre" (Savaştan Zarar Görenler İçin Merkezi Yardım Komisyonu) kurulması⁽³⁸⁾ (1916)
- Loca'nın bir konutu satın alması (1917-18)
- Müttefikler nezdinde Merkezi Avrupa devletlerinde yaşayan Yahudiler'in kovulmalarını önlemeye yönelik girişim, (1919)
- 40 savaş yetimine gözetim ve eğitim yardımları (1919-1920)
- Adapazarı ve İzmit göçmenlerine yardım (1920)
- Rusya'daki açlara yardım (1922)
- Caisse des Petits Prets (Küçük İstikrazat Sandığı) kurulmasına katkı (1923)
- Benoth Berith'in (B'nai B'rith Kadınlar Kolu) kurulması (1923)
- Loca için satın alınan konutun genişletilip güzelleştirilmesi (1926)
- B'nai B'rith Gençler Kolu'nun kurulması (1932)

XI. Bölge Büyük Locası sürekli maddi sıkıntı içinde olup ona bağlı olan locaları ziyaret etmek ve Viyana'daki toplantıya katılmak için 10.000.- Lira masraf yapmış, bunun çok az bir kısmı için Büyük Loca'ya bağlı localar katkıda bulunmuşlar, bu da Büyük Loca'nın maddi olanaklarının neredeyse sonuna kadar sarf edilmesine yol açmıştı.⁽³⁹⁾ Tabii afetler meydana gelince, Balkan Savaşı göçmenleri sorunu çı-

(33) Çocuk yuvası anlamına gelen İbranice sözcük.

(34) 1911-1913 dönemi bülteninde bu tarih 9 Ağustos 1912 olarak verilmiştir.(35) 1927 yılında Yahudi Lisesi dahil olmak üzere 13 Yahudi okulu olup toplam 3952 Yahudi öğrenci bu okullara gidiyorlardı. 1927'de İstanbul'da Yahudi nüfusu 60.000 olup çocuk sayısı da 12.000 olarak tahmin ediliyor ve bu sayı ile Yahudi okullarına giden çocuklar arasındaki fark olan yaklaşık 8.000 çocuğun ya Hristiyan okullarına gittikleri veya hiç eğitim görmedikleri belirtiliyordu. (Joseph Niego, a.g.e., sh. 267)

(36) Joseph Niego, a.g.e., sh. 278'de 1914 diye gözüküyor.

(37) ABD'nin Osmanlı İmparatorluğu eski büyükelçisi olan Yahudi asıllı Abraham Elkus'un 16 yaşında ölen kızı olan Jane Selma Elkus adına verilen bir ödüldür. (Hamenora 1924, sayı 1, sh. 17 / Hamenora, Eylül-Ekim 1924, sayı 9-10 ve Joseph Niego, a.g.e., sh. 242).

(38) Bu komisyonun 9 alt komisyonu olup, bunlar Askerler, Yardımseverlik, Taşralar, Halk Mutfakları, Halk Okulları, Propaganda, Yetimler, Göçmenler ve İletişim Bürosu idi. Dört yıl boyunca hizmet verip 800.000.- Lira harcamış olup bunun 700.000.- Liralık kısmı Amerika'daki Joint Distribution Committee'den gelmiştir. (Joseph Niego, a.g.e., sh.303).

(39) Joseph Niego, a.g.e., sh.55

kinca, yurt dışı Yahudi yardım kurumlarından da yardımlar gelmişti.⁽⁴⁰⁾

Osmanlı İmparatorluğu'nda bir B'nai Brith Locası'nın kurulması.

a) Aşkenaz (Alman asıllı) ve Sefarad (İspanyol asıllı) Yahudileri arasında neredeyse bir kardeş kavgasına dönüşmüş olan tartışma ortamına, yerel Yahudi basını ve Meclisi Cismani'deki Loca üyeleri vasıtası ile yaptığı müdahaleler ile bu Cemaat krizine ve tartışma ortamına bir son verilmesine,⁽⁴¹⁾

b) Yahudi aydınların sosyal hizmet alanında etkin görev almalarına,⁽⁴²⁾

c) Doğu Yahudiliği ile, Amerikan ve Avrupa Yahudiliğinin yakınlaşmasına,⁽⁴³⁾ etken olmuştur.

Béné Bérith XI. Bölge Büyük Locası Haziran 1914, Haziran 1924, Ekim 1929 ve Aralık 1931 tarihlerinde olmak üzere dört genel kurul yapmış⁽⁴⁴⁾, ilk genel kurulun yapıldığı günün öğleden sonrası da dönemin Amerika büyükelçisi olan Yahudi asıllı Henry Morgenthau tüm kurul üyelerini Yeniköy'deki malikânesine çaya davet etmişti.⁽⁴⁵⁾ 5'inci Genel Kurul'un 1933 yılının sonunda yapılması öngörülüyordu.⁽⁴⁶⁾

678 sayılı Constantinople Locası, Beyoğlu Minareci Sokak, no.11'deki Loca binasını 12 Kasım 1911'de resmen hizmete açıldı ve açılış gecesi konutun döşenmesine yardım toplama amacı ile verilen yemekle 12.000.- Fransız Frangı bağış toplanmıştı.⁽⁴⁷⁾ Loca'ya ilk üye giriş ücreti 3.-Lira, üye aidatı da 3.-Lira olarak saptanmıştı.

Loca'nın 3 simgesi vardı: "Yardımsever-

lik", "Kardeşlik", "Uyum". Loca'nın kuruluş yönetmeliğinde yer alan amaçları şunlardı:

1. Loca üyelerinin düşünsel ve ahlâki düzeylerini yükseltmek, en saf insanlık ilkelelerini geliştirmek ve üyeleri arasındaki Yahudi dayanışması ve birliktelik duygularını sağlamlaştırmak. Bu nedenle toplantılarında siyaset ve dini dogmalar konularındaki tartışmalara izin verilmeyecektir. Loca hasta ve yardıma muhtaç kardeşlere yardım edecek, eğitimin yaygınlaşması, bilim ve sanatın gelişmesi yolunda çalışacak, dul ve yetimleri koruyacak, insanlığa hem beyanatları hem de somut girişimleri ile yardım edecektir.⁽⁴⁸⁾

2. Loca'nın hiçbir kuralı Loca'nın yer aldığı ülkenin kurallarına aykırı olmayacaktır.

1923 yılında 19 üye ile kurulan Constantinople Benoth-Berith'in (B'nai B'rith Kadınlar Kolu) Temmuz 1926'da 76 kadın üyesi vardı. İlk başta sadece erkek üyelerin eşlerini, kızlarını veya kızkardeşlerini üye olarak kabul eden Benoth Berith Locası daha sonra bu kısıtlamayı kaldırıp Loca'da herhangi bir akraba olmayarak Yahudi Cemaatinin muteber hanımlarını da kabul etti. Dr. Yakir Behar vasıtası ile New York'taki kardeş Loca ile temasa geçen Benoth-Berith Amerika'ya göç etmek için Constantinople'da geçici olarak ikâmet eden bazı Rus genç kızlarını çalıştırdıkları genelevlerden kurtarıp onları Amerika'ya göç etmeleri için Amerika'dan izin gelene kadar gözetim altına aldı, bunlardan bazıları için izin temin etti, bazıları için de vizelerin verilmesini bekledi.⁽⁴⁹⁾

Edirne locası Trakya bölgesinde yaşayan

(40) Bulletin 1911-1913, sh. 50, 61, 70.

(41) Joseph Niego, a.g.e., sh. 122.

(42) Joseph Niego, a.g.e., sh. 158.

(43) Joseph Niego, a.g.e., sh. 158.

(44) Joseph Niego, a.g.e., sh. 34-38.

(45) Joseph Niego, a.g.e., sh. 39.

(46) Joseph Niego, a.g.e., sh. 31.

(47) Bulletin 1911-1913, sh.110.

(48) Bulletin de la Grande Loge du District XI. 1911-1913, ek 7.

(49) Hamenora, Haziran-Temmuz 1926, sh. 201.

Yahudi Cemaatlerini kapsıyordu. Edirne'de yaşayan Osmanlı Yahudilerinin çıkarlarını korumak için başarılı girişimlerde bulundu ve bu kenttin Yahudilerinin nüfuslarına oranla Osmanlı Parlamentosu'nda iyi temsil edildiklerinden bu durumun düzeltilmesi için girişimde bulunarak Osmanlı Parlamentosu seçim listelerini düzeltti.⁽⁵⁰⁾ Edirne Locası'nın Aralık 1926 tarihindeki üye sayısı 78 idi.⁽⁵¹⁾ Edirne Locası ayrıca,

- Yahudi Hastahanesi,
- Avi Yetoumim Yetimhanesi,
- Küçük İstikrazat Sandığı,
- Tasarruf Sandığı.

yardımlaşma kurumlarını da kurmuştu.⁽⁵²⁾

Edirne Locası Balkan Savaşı nedeniyle büyük sorulara ve maddi sıkıntılarla boğuşmak zorunda kaldı. Loca, Loca üyesi İsrail Danon'un adını taşıyan "Danon Kütüphanesi"ne sahipti.⁽⁵³⁾ O dönemi yaşamış bir tanık olan Aron Kasuto bu kütüphaneyi ve kütüphanenin kaderini şöyle tarif eder:

"Bu kulübün takriben 200 m2 lik bir salonu ve bu salonun iki duvarını boydan boya kaplayan bir kitaplığı vardı. Bu kitaplık 677 no.lu Bnei Brit Acharon Locası'nın kitaplığı idi. Bu kitapların arasında, özellikle Fransız, İngiliz ve Rus klasikleri çoğunlukta idi. Larousse'lar ve çeşitli Ansiklopedilerin yanı sıra, Türk asıllı Yahudi yazarların kitapları da dikkati çekerd. Seneler geçince insan her şeyi unutuyor. Bu kitaplar da unutulmuş gitmişti. Günlerden bir gün Edirne'ye Askerlik yoklaması yaptırmak için gittiğimde, çarşı-

dan geçerken, kestane kebab yapan bir adamın bu kitaplardan külah yaptığını görünce içim cız etti. İstanbul'a döndüğümde karıma, Edirne'ye gidip bu kitapları toplayacağımı anlattım. O da benimle, Edirne'ye gelmeye karar verdi. Günlerden 10 Eylül 1980, Edirne'ye hareket ettik. Kitapları, maalesef, hepsini olmasa dahi, 300-500 tanesini çöplükten çıkarmaya muvaffak olduk. Temizlerini ayırıp sandıkladık ve nakliye şirketine teslim ettik. Daha kitaplar İstanbul'a varmadan 12 Eylül 1980 Evren Paşa ihtilali oldu. Kitaplar İstanbul'a geldiğinde yetkili kişiler teslim almak istemediler. 6 ay fabrikamda kaldıktan sonra sandığı büyük baskılar neticesinde yetkililerine teslim ettim."⁽⁵⁴⁾

İzmir Locası ise aslında 1895 yılında Kudüs'te yaşayan iki Yahudi tarafından kuruldu, dört yıllık bir çalışmadan sonra faaliyetine son verip, 13 yıllık bir uyuklama dönemine girdi ve 1911 yılında tekrar resmen kuruldu.⁽⁵⁵⁾ 1926 yılının sonunda 680 sayılı İzmir Locası'nın üye sayısı 106 idi.⁽⁵⁶⁾

1928 yılının çalışma raporuna göre savaşın önce 50000 nüfuslu olan İzmir Yahudi Cemaati'nin nüfusu savaş sonrasında 25000'e inmiş ve bunun %90'ı da sefalet içinde idi.

Raporda 1928 yılında önemli veya ciddi sayılabilecek bir servete sahip kimsenin olmadığı belirtiliyordu.

İzmir Locası'nın kurduğu hayır kurumları arasında,

- Önce savaş nedeniyle yetim kalmış çocukları daha sonra da savaş nedeniyle olsun olmasın tüm yetimleri barındırmış olan Ye-

(50) Rapor 1911, sh. 24

(51) Hamenora, Temmuz-Ağustos 1927, sh. 311 ve Bulletin 1911-1913, sh. 24

(52) Hamenora, Haziran-Temmuz-Ağustos, 1927, sh. 311.

(53) Hamenora, Ekim-Kasım 1930, sh. 335. Bu kütüphanenin katalogu ile ilgili bir makale Oral Onur tarafından Edirne'de Yahudi Kütüphaneleri başlığı altında Müteferrika, Yaz 1995, sayı 6, sh. 47-58'de yayımlandı. Bu makaleye eleştirel ve tamamlayıcı bir yaklaşım için bkz. Rifat N. Bali, Edirne Béné Berith Acharon Locası'nın "Danon" Kütüphanesi, Müteferrika, Güz 1995, sayı 7, sh. 193-194.

(54) Yakup Barokas, Türkiye'de Yahudi Toplulukları, Tel Aviv, 1987, sh. 51-52.

(55) Hamenora, Nisan-Mayıs-Haziran, 1923.

(56) Hamenora, Temmuz-Ağustos-Eylül, 1927, sh. 317-318.

timhane.

- Küçük İstikrazat Sandığı,
- Dilenci önlemek amacı ile kurulan "Ozer Dalim" fakirlere yardım kurumu,(57)
- Hastahane,
- 350 yıldan uzun bir zaman önce Haham Jozef Escapa tarafından kurulmuş insani ve dini amaçlar güden bir kurum olup, hastaları ziyaret etmek, ölüm döşeğinde olan fakir ve kimsesiz kişilerin son anlarında onlarla olmayı ve vefatlarında cenazeleri kaldırmayı amaç edinmiş olan Kabarim veya Hevra Kedoşa.

- Karataş Lisesi (1913'te kurulan Béné Berit Lisesi, 1928'de sadece İlkokulu açtı), Keçeciler Okulu (1865'te kurulan eski Alliance Okulu) ve Talmud Tora Yetimhanesi'nden oluşan eğitim kurumları.(58) vardı.

1938 yılında yürürlüğe konulan 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu'nun(59) "Merkezi yurt dışında olan bir cemiyetin Türkiye'de şubesi açılmaz. Arzı ulusal maksadlarla cemiyet kurulamaz" diyen onuncu maddesi nedeniyle aynı yıl Béné Bérith Constantinople Locası kendi kendini fesh eder.(60) Kurum arşivlerinin muhafaza edilmeyip günümüze kadar erişmemesi, zengin kütüphanesinin dağıtılıp haraç mezat satılması veya bazı depolarda çürütülmeye bırakılması ise sadece Türkiye Yahudi Cemaati için değil, Türkiye tarihi için de önemli bir kayıptır.

B'nai B'rith Genel Merkezi'nin Başkanı, Türkiye Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı,

ve, Başbakan Vekili tarafından kabul edilip onlarla görüş alış verişinde bulunur(61) ve kardeş örgütü ADL'nin tüm dünyadaki büroları ile ırk, dil, din ayrımcılığına sürekli olarak en kesin ve şiddetli bir şekilde karşı çıkar ve savaşıırken, günümüz Türkiye'sinde Milliyetçi ve İslami kesimlerin uç noktalarının yayımlarında tüm bu olgular ve gerçekler çarpıtılıp, amacı sadece yardımseverlik ve ayrımcılıkla savaşım olan B'nai B'rith kurumu "Yahudi'nin Cihan Hakimiyeti" basmakalıp antisemit söylencesinin amaçlarına gizli bir örgüt gibi hizmet ettiği, Türkiye'ye zararlı olduğu sürekli iddia edilir suçlanır ve bu kurum ülkemizde rastlanan antisemit yayımların vazgeçilmez bir izleğini teşkil etmeye devam eder(62). Béné-Berith Constantinople Locası'nın üyelerinin yer aldığı kitap esas alınarak "Türkiye'deki Yahudi Masonların bazıları" başlığı altında bu üyelerin listesi verilir ve mesleklerine dikkat çekilerek bu Loca üyelerinin her mevsimin antisemit baş yapıtı olan, Siyon Önderlerinin Protokolleri'nde(63) "tespit edilmiş meslekleri kamilen ellerine geçirmişlerdir" denilerek "Yahudi'nin Cihan Hakimiyeti" hükmüne varılır(64).

Bu saptamanın yakın tarihten bir örneğine bir gazete haberinde rastlanır. Bu haberde B'nai B'rith, Almanya'da yaşayan Yahudileri Filistin'e göçe zorlamak ve Filistin'de

(57) Bu kurum hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Siren Bora, İzmir'de etkin bir yardım kurumu- Fukaraperver Yahudi Cemiyeti, Tarih ve Toplum, sayı 23, sh. 10-16

(58) Hamenora, Ekim 1929, sh. 320-327

(59) Resmi Gazete, 14 Temmuz 1938, sayı 3959

(60) Moşe Grosman, Dr. Markus, 1992, sh. 37

(61) Bkz. Şalom, 23 Haziran 1993 ve 30 Haziran 1993 nüshaları

(62) Örneğin Bilim Araştırma Grubu, Şeytan'ın Dini Masonluk, 1993, sh. 150-156, Masonluk ve Kapitalizm, 1992, sh. 132,133, sh. 381, 382, Yehova'nın Oğulları ve Masonlar, 1993, sh. 680-683, Cemal Anadol, Siyonizmin Oyunları, 3 bs. 1987 kapağı

(63) Bu konuda fazla bilgi için bkz. Rifat N. Bali, "Siyon Önderlerinin Protokolleri: Düzmece Bir Kitap örneği", Toplumsal Tarih, Eylül 1995, sayı 21, sh. 48-53.

(64) Bkz. Roger Lambelin, Enternasyonal Kavga ve Kızıl Yahudi Kadro, İhya Yayınları, 1974, sh. 216-224.

bir Yahudi Devleti'nin kurulması amacı ile Hitler'i Almanya'da iktidara getiren örgüt olmak, 1917 Rus İhtifali'nde de etken olmak ile suçlanır. ADL örgütünü ise irkeş Klu Klux Klan örgütüne yakın olmak. Güney Amerika'da kumar ve narkotik bölgelerin kurucusu olmak, tedhiş örgütleri ile işbirliğinde bulunmak, Kuzey Amerika'da uyuşturucu ve kumar piyasasını kontrol etmek ve Amerikan siyasetçilerine rüşvet dağıtmakla suçlanır.(65)

Bu tavır aslında tüm "azınlıklar"ı "gayri Türk", "düşman" veya "ajan" olarak kabul eden radikal Türk milliyetçiliği ile islamiğin yazar ve sözcülerinin bilinçli ve/veya cehalet sonucu olarak kendi tabanlarına Yahudi karşıtı bir tavır takınma yolundaki yalan, yanlış ve tahrif dolu yazıları ile yaptıkları telkinler sonucunda zehirlenmiş olan düşünce ortamında ortaya çıkan hazin sonuçtur. Bir yandan uluslararası sermayeye en büyük hareket olanağını sağlayan, diğer yandan ise sürekli "dış mihraklı güçler"in "Türkiye üzerindeki emelleri"nden söz eden bir Türkiye ise, üzerinde uzun uzun düşünülmesi gereken bir manzara arz etmektedir.

HAMENORA DERGİSİ

Hamenora dergisi adını yedi kollu ve her kolunda mumların sürekli yandığı, İbranice bir sözcük olan Menorah'dan alır. Kutsal Kitab'a göre bu yedi kollu şamdan İsrail kavminin Tanrı'nın emri üzerine boş arazide kurduğu sökülebilir tapınağın ve Kudüs Tapınağı'nın önde gelen özelliklerindendi. Tapınağın imha edilmesinden sonra menorah en önemli Yahudi resim motifi olmuş ve bir Yahudi simgesi haline gelmiştir.

XI. Bölge Büyük Locası'nın 16 Haziran 1914 yılındaki ilk genel kurulunda almış ol-

HAMENORA

המנורה

ORGANE PÉRIODIQUE DES BENE BÉNITH DU DISTRICT D'ORIENT N° 23.

SOMMAIRE

	Page
Deux firmans politiques	82
Le cinquantenaire du Judaïsme Américain	88
Le développement constitutionnel du Judaïsme	91
Le Net-Din de New York	92
Le Judaïsme dans le programme scolaire de l'Eglise Américaine	93
Le Président Hoover fait l'apologie des Juifs	94
Un ouvrage sur le théâtre juif	94
L'Allemagne honore Max Reinhardt	95
La question des étudiants juifs à la Conférence internationale des étudiants	96
La population juive de l'Europe	96
Istanbul	
Le «Dox d'Orient»	97
L'annonce de gratitude à l'adresse du frère Dr. J. Borbouth	97
Nécrologie:	
Décès du frère Vhudi Coenen	98
Décès du frère A. Aihal	98
Décès de la sœur Mme Valentinie Faraggi	101
Loge de Salonique:	
Rapport moral sur l'activité de la loge pendant l'année 1930	102
Egypte (Le Caire)	110
Le 20 ^{me} anniversaire de la fondation de la Loge «Orient» de Czernowitz	114
Dans la Presse des autres districts	115
Dans le monde juif	117
Communiqué de la Loge de Karlsbad	123
Bureaux des Loges de Bulgarie et de Belgrade pour l'année 1931	124
Bibliographie	126
Caisse de Petits Prêts de Stamboul	128

duğu aylık bir dergi yayımlama kararı (66) ancak 1923 yılında gerçekleşti. Her ne kadar derginin aylık olması düşünülmüşse de Hamenora adını taşıyan bu derginin ilk sayısı Ocak-Şubat-Mart aylarını kapsayarak Mart 1923'de üç aylık olarak yayımlanmıştır. Dergi, Société Anonyme de Papeterie et d'Imprimerie Fratelli Haim (Haim Kardeşler Kağıtçılık ve basımcılık A.Ş.)'de basılmış olup bu şirketin dönemin önde gelen Yahudi basımevlerinden olup A. Galanti'nin tüm eserlerini de bastığı bilinmektedir. Haim Kardeşler Şirketi İtalyan Yahudileri olup

(65) Ömer Özkaya, Masonlarla Flört, Akit, 22 Ocak 1996.

(66) Joseph Niego, Allocutions et Conférences, İstanbul 1933, sh. 34, ve Hamenora, Ocak 1924 sayısı.

çok sayıda Türk, Rum, Ermeni ve Yahudileri istihdam eden önemli bir basımevi idi. Varlık Vergisi sonucunda Haim Kardeşler, şirketi Sümerbank'a satmak zorunda kalmışlar ve o dönemde milletvekili olan Avram Galanti, tüm kitaplarını basmış olan bu yayınevini kaderi için hiç bir girişimde bulunmamıştır.⁽⁶⁷⁾ Derginin yönetim yeri Béné Bérith Constantinople Locası'nın adresi olan Minare sokak 11, Beyoğlu idi.

1923-1925 yılları arasında Hamenora dergisinin yayın kurulu Joseph Niego, Dr. David Markus, Jacques Shaki, Aaron Alchalel ve Dr. Yakir Behar'dan oluşmuştu.⁽⁶⁸⁾ Dr. Yakir Behar 1918-19 yıllarında XI. bölge Büyük Locası'nın yazmanı olup,⁽⁶⁹⁾ hukuk ve B'nai B'rith kurumu ile ilgili incelemeleri de yayımlamıştı.⁽⁷⁰⁾ 1927 yılındaki Genel Komite kararında ise Dr. Yakir Behar'ın adına artık rastlanılmaktadır. Derginin Ocak-Şubat-Mart 1937 sayısından itibaren sahibi ve yayın kurulu sorumlusu olarak da sadece dönemin Yahudi Lisesi müdürü olan Dr. David Markus gözükmektedir.⁽⁷¹⁾

XI Bölge Büyük Locası'nın 18-23 Haziran 1924 tarihinde toplanan İkinci Genel Kurul tutanaklarına göre, yedinci oturumda Büyük Loca'nın Hamenora dergisinin yayımlanması için dergiye yıllık 200.- Lira tutarında bir yardım yapması ve Büyük Loca'ya bağlı tüm bölge locaları için dergi abone bedelinin 2.-lira olmasını karara bağlar. bu toplantıda Hamenora dergisinin sahife adedinin verilecek yazıların mikta-

na bağlı olduğu ve derginin yayın bütçesinin denk olacağı umulduğunu belirtilir.⁽⁷²⁾

XI. bölge Büyük Locası'nın Ocak 1927 tarihindeki Genel Komite toplantısında dergi ile ilgili alınan kararlar şunlardır:

- Hamenora dergisinin yönetiminin Büyük Loca'nın yazmanlığından ayrılması ve iki yazmanın birbirlerinden ayrı olarak bu yazmanlıkları yönetmeleri,

- Büyük Loca'nın dergiye yaptığı 200.- Türk Lirası tutarındaki yardımın devam ettirilmesi,

- Tüm Locaların kültür komisyonlarının dergiye yazıları ile katkıda bulunabilecek üyeleri bulmada yardımcı olmaları.⁽⁷³⁾

XI. Bölge Büyük Locası'nın 1929 yılındaki Üçüncü Genel Kurul toplantısında ise dergi için alınan kararlar şöyleydi:

- Derginin, Doğu B'nai B'rith Locaları'nın yayın organı olmaya devam etmesi,

- Bütçenin onayı,

- Fransızca bilmeyen Loca'lara dergiye aboneliği zorlanılmaması,

- İçereceği yazıların çeşitliliği, ya da Yahudilik ve B'nai Brith ile ilgili yazılar ile okurlarında uyandıracağı ilgi ile Hamenora'nın XI. Bölge Büyük Locası'na layık bir yayın organı haline gelmesi.

- Yazışmaları yazmanlığının Büyük Loca'nın yazmanlığına bağlanması.

- Derginin olası zararının Büyük Loca tarafından karşılanması.

- Genel Kurul'a katılan delegelerin ait

(67) Philip Mansel, Constantinople, John Murray 1995, sh. 424. Avram Galanti'nin Varlık Vergisi karşısındaki boynun eğik tutumu için bkz. Şevket Süreyya Aydemir, İkinci Adam, C.2., Remzi Kitabevi, 1976, sh. 236.

(68) Joseph Niego, a.g.e., sh. 36-37.

(69) Joseph Niego, a.g.e., sh. 98.

(70) I. Béné Berith, Firenze 1922, Notions d'Encyclopedie Juridique ou le Droit, la Loi, Constantinople 1915.

L'O.I.B.B., Constantinople 1923, vc. Le Finanze Turche, Bologna 1914

(71) bu kişi hakkında daha fazla bilgi edinmek isteyenlere Moşe Grosman'ın Dr. Markus (İstanbul, 1992) adlı kitabı önerilir.

(72) I.O.B.B. Grande loge du District no. XI Circulaire no. 19, 1924. sh.31. bu kitabın fotokopisini gönderen İsrail Milli Kütüphanesi'ne teşekkür ederim.

(73) Joseph Niego, a.g.e., sh. 36-37

oldukları Localar'da ve Localar dışında Hamenora dergisi lehine etkin bir tanıtım yapmaları.(74)

Hamenora'nın kurulmasındaki amaç XI. Bölge Büyük Locası ile ona bağlı localar arasında bir iletişim bağı kurmaktır. Aralık 1929 tarihindeki Üçüncü Genel Kurul raporuna göre Hamenora'nın üstlendiği görevi yerine getirebilmesi için XI. Bölge Büyük Locası'na bağlı olan tüm locaların maddi-manevi desteklerini esirgememelerini ve görevlerini yerine getirmeleri gerekirdi.

Dergi 1923-24 yıllarında üç ayda bir, 1925-26-27-28-29-30 yıllarında çoğunlukla aylık, bazen iki ayda bir, 1931 yılından itibaren de üç ayda bir yayımlanmıştır. Dergi 1923-1925 yılları arasında 20x28 cm. (en x boy) boyutlarında iken 1926 yılından itibaren 15x23 cm. boyutlarında basılır.

Yayın sürekliliğinde rastlanan bu güçlüğü bir yandan maddi kaynakların yetersizliğine diğer yandan derginin bazı işlerine Localar'dan talep edilen yazı katkılarının yapılmamasından ileri gelmekteydi.(75) 1923 yılından 1925 yılının sonuna kadar dergiyi yönetmiş olan Dr. Yakir Behar(76), tüm yeteneklerinin ve ilişkilerini sonuna kadar kullanmasına rağmen derginin yayımlanmasında ciddi güçlüklerle karşılaştığı ve nihayet dergi yönetiminden ayrıldığı anlaşılmaktadır. Yazı işlerine katkı eksikliğine karşı XI. Bölge Büyük Locası'na bağlı her Loca'da Hamenora dergisinin bir resmi muhabiri olması ve düzenli olarak o Loca'nın ve ilgili Yahudi Cemaatinin haberlerini ve Loca'da verilen konferans metinlerini iletmesi gerek-

liliği belirtilmekteydi. Bir, iki Loca dışında hiç bir Loca XI. Bölge Locası'nın bu tür isteklerine yanıt vermemiştir.(77)

XI. Bölge Büyük Locası'nın maddi sıkıntı içinde olması nedeniyle bir ara derginin yayın hayatına son verilmesi düşünülmüş, Amerika'daki B'nai B'rith Merkez Yürütme Komitesi'nin maddi yardımı sayesinde de dergiye bir yazman istihdam edilebilmişti.(78)

Maddi güçlüklerle gelince, XI. Bölge Büyük Locası'nın Hamenora'nın yayımlanması için özel bir fonu olmadığından yayımlandığı ilk günden beri derginin kendi kendine yeterli olması düşünülmüştü. Bu XI. Bölge Büyük Locası'na kayıtlı tüm locaların abone kaydı yapmaları ve Localar'a kayıtlı tüccar üyelerin verecekleri şirket ilanları ile mümkün olacaktı. Ancak bu iyi niyetli isteklerin yerine gelmediği görülmekte ve dergi koleksiyonundaki ilanlar incelendiğinde bunların sadece Anadolu topraklarında yer alan İstanbul, Edirne, İzmir Locaları üyelerine ait oldukları görülmektedir.(79)

Dergide yayımlanan ilanlar dönemin önde gelen Yahudi tüccarlarına ait olup ilanları veren tüccar ve şirketlerin çalışma konuları incelenince şu şekilde bir meslek yelpazesi göze çarpar:

- Kırtasiye ticareti,
- Hazır giyim ticareti,
- Kereste, ağaç ticareti,
- İthalat-ihracat-komisyonculuk,
- Gümrük komisyonculuğu ve deniz acenteliği,

(74) Bulletin de la 3eme Assemblée Générale, İstanbul 1930, sh.42

(75) Bulletin de la 3eme Assemblée, sh. 65-67

(76) Bulletin de la 3eme Assemblée Générale, sh.182

(77) Bulletin de la 3eme Assemblée Générale, sh. 65-67

(78) Joseph Niego, a.g.e., sh. 69

(79) Bulletin de la 3eme Assemblée Générale, İstanbul 1930,sh. 65-67

- Sigorta acenteliği,
- Züccaciye ticareti,
- Boya ticareti,
- Kömür ticareti,
- Lüks eşya ticareti,
- Bankacılık

Günümüz Yahudi Cemaati'nin çalışma alanları ile, yukarıda sıralanan ticaret dalları arasındaki birkaç istisna (kereste, ağaç, kömür ticareti) dışında, benzerlik ve aynı faaliyet alanlarındaki faaliyetlerin devamlılığı göze çarpar. Bankacılık alanında faaliyet gösteren kurum Banque Alhadeff olup merkezi Rodos'ta, şubeleri ise İzmir, Mersin, Antalya ve Makri'deydi. Banka mutad bankacılık faaliyetleri dışında her türlü ithalat ve ihracat faaliyetleri de gerçekleştirilmekteydi.

Günümüz dergi yayımlayanların sürekli endişeleri olan nitelikli yazı bulma sorununun o dönem için de geçerli olduğu görülmektedir. Dergi yönetimi XI. Bölge Büyük Locası'na bağlı Localara gönderdiği özgün yazı isteklerine yanıt alamadığı ve ortalama kırk sahifelik bir derginin her ay düzenli olarak nasıl yayımlanacağı konusundaki endişelerini dile getirmekte, "eli kalem tutan" herkese bir daha çağrıda bulunmakta ve herkesin dergi ile ilgilenip yazı göndermeleri ısrarla istenmekteydi.⁽⁸⁰⁾ Hamenora bir Yahudi dergisi olduğu için Yahudilikle ilgili olmayan bilgi ve haberlere yabancı kalmalıydı.⁽⁸¹⁾ Yazılar Doğu Yahudiliği, Evrensel Yahudilik konularını ve B'nai B'rith örgütünün Türkiye dışındaki ülkelerde çıkan yayınlarındaki yazılardan çeviriler ve derlemeleri içermeliydi, zira Hamenora Yakın Doğu

Yahudileri hakkında bilgiye sızamış olan Batı Yahudiliği ile Yakın Doğu Yahudiliği arasında bir iletişim ve birliktelik aracı olmalıydı.⁽⁸²⁾

Ocak 1924 ayında yayımlanan⁽⁸³⁾ bir çizelgede toplam abone sayısı 705 olarak görülmekte ve bunların Localar arasındaki dağılımı şöyle olmaktadır:

Edirne Locası	24
İstanbul Locası	210
İzmir Locası	35
Toplam	269
Bulgaristan Locaları	206
Mısır Locaları	73
Filistin Locaları	26
Muhtelif ülkelerdeki localar (Selanik, Rodos, Beyrut, Belgrad)	93
Dış Ülkeler (Amerika-İtalya- Fransa-Çanakale)	17
Bağış ve karşılıklı değişim	21
Toplam	705

1923-1929 yılları arasında dergiye abone olanların sayıları ise şöyleydi:

Yıl	Abone Sayısı
1923	684
1924	812
1925	817
1926	1032
1927	886
1928	883
1929	770

1926 yılında en üst noktasına çıkmış

(80) Bulletin de la 3eme Assemblée Générale, sh. 182-183

(81) Hamenora. Şubat 1930, sh. 54

(82) Hamenora, ocak 1924, sayı 1, sh. 8

(83) Hamenora. Ocak 1924, sayı 1, sh. 7

abone sayısı daha sonra Bulgaristan ve İskenderiye localarının aboneliklerini sürdürmemeleri nedeniyle ciddi bir şekilde azalmıştır.(84)

Hamenora önce 500 nüsha basmış, daha sonra bu miktar 700'e yükselmiştir. XI. Bölge Büyük Locası'na bağlı Locaların üye sayılarının artmasına rağmen Hamenora dergisinin abone sayısı artmayıp, 770'de sınırlı kalmakta, yönetim ise bu sayının en az iki misli olabileceğine inanmaktaydı. Bazı Localar abone sayılarını ciddi bir şekilde azaltmış, çok önemli İskenderiye Locası ise iki yıldan beri aboneliğini iptal etmişti.(85) Diğer Localar ise abone bedellerini ödemiyorlardı.(86)

Yukarıdaki çizelgeden görüldüğü gibi bu 700 nüsha da tamamen dağılıp tükendiğinden yayın kurulu bunun 1000 nüshaya yükseltilmesi için teklif vermiş, 1930 yılının bütçesinde 1200 abonelik bir abone geliri öngörülmüş, (87) ancak bunun gerçekleşip gerçekleşmediğine dair bir bilgiye rastlanmamıştır.(88)

Abonelik bir zorunluluk olmayıp, birey ve locaların kendi isteklerine bırakılmıştı. Bu düşünce ile ilk yılın sonunda 684 abone elde edilmişti. Abone fiyatı taşra ve yabancı ülkeler için 140-150 kuruş, Constantinople için 1-Lira idi.(89) Nisan 1926 sayısı ile 1938 yılındaki son sayıya kadar derginin yıllık abone bedelinin XI. Bölge Büyük Locası için 2,50 Lira, halk için 3 Lira, yabancı ülkelerdeki bölge locaları için 2.-Dolar idi. Haziran 1924'te toplanan 2. Genel Kurul'da, XI. Bölge'nin merkezi organı olan Hamenora

dergisine güçlü bir maddi destek sağlama amacı ile özel bir fon yaratılması kararlaştırılmış ve Atina Locası başkanı Elia Canetti'den 23 Kasım 1924 tarihinde İstanbul'da vefat eden kardeşi Raphael E. Canetti anısına 1000 Yunan Drahmi'lik (33.-Lira)lık ilk bağış alınmıştır.(90)

1929 yılına kadar kâr eden dergi, 1929 yılının 34,66 Lira zarar etmiştir. Dergi yönetimi zorda olup, basımevlerinin alacaklarını ödemekte güçlük çekmekteydi. Bu durumun düzelebilmesi için bir yandan abone sayısının artması, diğer yandan da abone bedellerinin hızla tahsil edilmesi gerekiyordu. Derginin daha fazla geliri olursa yazarlarına daha iyi telif ücretleri ödeyebileceği de belirtiliyordu.(91)

Derginin içinde bulunduğu vahim durumu ikinci Genel Kurul raporunda yer alan "1924-1929 yıllarına ait büyük miktarda Hamenora koleksiyonlarımız olup bunların Cemaat mensuplarına veya Yahudi olmayanlara da satılması için karar bekliyoruz. Bir yıllık koleksiyon için 2.50 Lira fiyat kararlaştırdık. İlan bedelleri düşmektedir, 1925 yılında 226,50 Lira, 1929 yılında da sadece 112,50 Lira tahsil edilebildi. Tüccar kardeşlerimizden ilan temin etmelerini rica ediyoruz" bölümü (92) çok açık bir şekilde gösteriyordu.

Derginin ana yayın dili Fransızca olup, İbranice ve Yahudi İspanyolcası dillerinde yazılmış yazıları da kabul edeceğini belirtmişse de (93) dergi koleksiyonunda bu dillerde yazılmış yazılara ya hiç rastlanmamış (Yahudi İspanyolcası) ya da çok nadiren (İb-

(84) Bulletin de la 3eme Assemblée Générale sh. 183

(85) Bulletin de la 3eme Assemblée Générale sh. 182-183

(86) Joseph Niego, a.g.e., sh. 53

(87) Bulletin de la 3eme Assemblée Générale, sh.42

(88) Hamenora, Ocak 1924, sh.8

(89) Hamenora, Ocak 1924.sh.8

(90) Hamenora, ocak 1925, sayı 1,sh. 14

(91) Bulletin de la 3eme Assemblée Générale sh. 183

(92) Bulletin de la 3eme Assemblée Générale sh.184

(93) Hamenora Ocak 1924, sh. 8

ranice) rastlanmıştır. Dergi Mart 1923 yılı ile Haziran 1938 yılları arasında 16 yıl boyunca 97 sayı yayımlamıştır. 97 sayıdan 29'u dışında diğer tüm sayılar Türkiye'nin muhtelif kütüphanelerinde mevcuttur.⁽⁹⁴⁾ Derginin tam bir koleksiyonunun Türkiye'de bulunmaması da büyük bir eksiklik ve kayıptır.

Onaltı yıl boyunca sürekli olarak yayımlanmış bulunan Hamenora dergisi 1923-1938 yılları arasında Türkiye Yahudi Cemiatı'nın Cemaat yaşamı hakkında verdiği bilgiler ile bu cemaat hakkında araştırma yapacak kişilere mütevazî de olsa bir ışık tutacak niteliktedir.

Derginin Fransızca yayımlanmış olmasının nedeni ise o dönemdeki Yahudi Cemiatı'nın çoğunluğunun, merkezi Paris'te olan AIU'nin Doğu Yahudileri'ni kültürel ve mesleki açılardan kalkındırma ve geliştirme yönündeki girişimi olan Fransız dilinde eğitim veren AIU okullarından mezun olmalarında aranmalıdır. Yakın Doğu Yahudileri'nin orta ve üst sınıflarının AIU'nin yönettiği Fransız okullarından mezun olmaları, bu değişik ülkelerin Yahudileri için Fransızca ortak bir konuşma ve yazma dili olmuş ve bunun doğal bir sonucu olarak Hamenora da Fransız dilinde yayımlanmıştır. Fransız kültürü ile yoğrulmuş bu okullardan mezun olanların bir doğal sonucu olarak, gerek Cemaat içinde mevcut memur ve işçi gibi daha alt düzey sosyal sınıflarından, ve, gerek gördükleri öğrenim ve Türkçe dilini yeterince kavrayamamış olmaları nedeniyle de içinde yaşadıkları Türk toplumundan kopuk ve Fransa burjuvazisine özenmiş bir Yahudi burjuvazisi olarak ortaya çıkmışlardır.⁽⁹⁵⁾ Bu kültür etkileşiminin bir sonucu olarak

dergi yoğun olarak içerikten çok biçime yönelmiş bir şekilde Fransız dilinin güzel konuşma ve güzel yazım örnekleri ile doludur. Türkçe rastlanan tek makale Dr. D. Markus'un Yahudi Lisesi'nde yaptığı bir konuşmadır.⁽⁹⁶⁾

Hamenora XI. Bölge Büyük Locası'nın yayın organı olması ve hitap ettiği çok değişik ülkelere ait büyük okur kitlesi nedeniyle, Büyük Loca'ya bağlı kardeş locaların haberlerini de içermeye zorunluluğunda idi. Bu nedenle Anadolu topraklarında yaşayan Osmanlı/Türk Yahudiliğini doğrudan ilgilendirmeyip, ya kardeş Localar'ın haberlerini, ya da çoğunlukla genel Yahudi kültür alanını ilgilendiren bir çok haber/makale/konferans*metinlerin de içermekteydi. Bu açıdan maalesef döneminin Anadolu'da yaşayan Osmanlı/Türk Yahudi Cemiatı yaşamı ile ilgili tüm bilgileri yansıtmakta oldukça eksik kalmaktadır.

1930 yılına kadar bilimsel makalelere neredeyse hiç rastlanmamakta, 1930-1938 döneminde ise Avram Galanti'nin düzenli yayımlanmış yazıları ile derginin bu eksikliği bir nebze giderilmiştir. Derginin içeriği hakkında Loca üyelerinin düşüncelerinde de bir uyum olmadığı görülmekteydi. Dr. Yakir Behar'a göre Hamenora'nın başka Yahudi kurumlarının benzeri dergileriyle karşılaştırılınca sonuç Hamenora'nın aleyhine idi. Bu durumu düzeltmek için yazıları değerlendirilecek bir yayın kuruluna ihtiyaç vardı. Bulgaristan Locası'nın temsilcisine göre ise dergi XI. Bölge Büyük Locası'nı bağlı locaların her birinin özel ilgi alanlarını kapsamıyordu ve bu değişik ülkelere ait Localar'ın kültürel

(94) Milli Kütüphane-Ankara, Beyazıt Devlet Kütüphanesi-İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi-İstanbul ve Beyoğlu Kitapçılık Ltd. İstanbul arşivi. Ayrıca Kudüs'te Yahudi Üniversitesi ve Milli Kütüphanesi ve Alliance Israelite Universelle (Paris) kütüphanesinde mevcuttur.

(95) Bu konuda daha fazla bilgi için Aron Rodrigue'in French Jews, Turkish Jews, Indiana University Press, 1990 kitabı önerilir.

(96) Hamenora, Haziran/Temmuz 1926, sayı 6

